

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi

Atatürk University Journal of Faculty of Letters

Sayı / Issue 67, Aralık/ December 2021, 42-51

**SİMURG İLE İLGİLİ AÇIKLAYICI BİR METİN: *DER BEYÂN-I
AHVÂL-İ SÎMURG-I 'ANKÂ***

**An Explanatory Text About Simurg: *Der Beyân-ı Ahvâl-i
Sîmurg-ı 'Ankâ***

(Makale Geliş Tarihi: 15.04.2021 / Kabul Tarihi: 06.05.2021)

Özkan DAŞDEMİR*

Öz

Ortak bilinç alanında üretilen arkaik tasavvurlarda gökyüzü önemli bir yer işgal etmektedir. Kutsalla yakından ilişkili olduğu kabul edilen gökyüzünde somut varlıklarıyla ortaya çıkan kuşlar bu alanın en ilgi çekici unsurları arasındadır. Tarihî süreç içinde toplumdan topluma değişebilen olumlu ve olumsuz kuş tasavvurları konuyla ilgili zengin bir literatür ortaya çıkarmıştır.

Kozmik bir varlık olarak kurgulanan ve güneşi simgeleyen Simurg, kökleri eski Farsçaya kadar giden ve değişik kültürlerde çeşitlemeleri olan mitik kuşun adıdır. İslamiyet'ten sonra Arapların Anka kuşu ile birlikte anılan ve bu yazıya konu olan kısa metinde Simurg-ı Anka şeklinde adlandırılan mitik varlıkla ilgili tasavvurlar başlangıçta olumlu iken İslam geleneğinde çoğunlukla olumsuz tasavvurlarla takdim edilmeye başlanmıştır.

Bu çalışmada kökleri mitik anlatılara dayanan efsanevi Simurg (Anka) kuşunun kökeni ve farklı kültür çevrelerindeki çeşitlemeleri hakkında bilgi verildikten sonra, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları koleksiyonunda 927/11 demirbaş numarasıyla kayıtlı *Der Beyân-ı Ahvâl-i Sîmurg-ı 'Ankâ* başlıklı kısa metindeki Simurg (Anka) nitelermeleri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Simurg, Anka, Mitik Kuş.

---

* Doç. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü; Assoc. Prof. Dr., Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature, ozkandasdemir@hotmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4308-3710>.

Abstract

The sky occupies an important place in archaic imaginations produced in the field of common consciousness. Birds that emerge with their tangible presence in the sky, which is considered to be closely related to the sacred, are among the most interesting elements of this area. The positive and negative bird imaginations that can change from society to society in the historical process have produced a rich literature on the subject.

Simurg, which is conceived as a cosmic entity and symbolizes the sun, is the name of the mythic bird whose roots go back to ancient Persian and have variations in different cultures. While the mythical imaginations about the mythical being named as Simurg-ı Anka in the short text, which is mentioned with the Phoenix of Arabs after Islam and which is the subject of this article, were initially positive, in the Islamic tradition, they started to be presented with mostly negative views.

In this study, after giving information about the origin of the legendary Simurg (Phoenix) bird whose roots are based on mythical narratives and its variations in different cultural environments, the qualifications of Simurg (Phoenix) in the short text titled *Der Beyân-ı Ahvâl-i Simurg-ı 'Ankâ*, registered with the fixture number 927/11 in the Turkish Manuscripts collection of the Yapı Kredi Sermet Çifter Research Library will be evaluated.

Keywords: Simurg, Phoenix, mythic bird.

Giriş

Ortak bilinç alanında üretilen arkaik tasavvurlarda gökyüzü önemli bir yer işgal etmektedir. Kutsalla yakından ilişkili olduğu kabul edilen gökyüzünde somut varlıklarıyla ortaya çıkan kuşlar bu alanın en ilgi çekici unsurları arasındadır. Tarihî süreç içinde toplumdaki topluma değişebilen olumlu ve olumsuz kuş tasavvurları konuyla ilgili zengin bir literatür ortaya çıkarmıştır.

Kuş tasavvurları bağlamında insanlığın ortak kültür mirası olarak değerlendirilebilecek mitik varlıklardan biri Simurg'dur. Simurg, Anka ya da Türk kültür ortamındaki adıyla Zümrüdüanka kuşu esasında muhayyel bir varlık olarak kurgulanmıştır. Simurg bu yönüyle gerçek kuş türleri ile ilgili tasavvurların bir adım ötesinde durmaktadır.

Bu çalışmada kökleri mitik anlatılara dayanan efsanevi Simurg kuşunun kökeni ve farklı kültür çevrelerindeki çeşitlemelerinden hareketle *Der Beyân-ı Ahvâl-i Simurg-ı 'Ankâ* başlıklı kısa metindeki Simurg nitelendirmeleri değerlendirilecektir.

Simurg (Anka) ile İlgili Tasavvurlar

Değişik kültürlerde öteden beri var olan ve genellikle güneş ile ilişkilendirilen mitik kuş tasavvuru, Doğu kültür çevresinde yaygın olarak Simurg etrafında toplanmış görünmektedir.

Simurg ile ilgili *TDV İslam Ansiklopedisi*'nde şöyle bir tanım yapılmıştır: “Arapların ankâ, İranlıların simurg adını verdikleri, Türkçede ise her iki şekliyle birlikte zümrüdüanka (simurg u ankâ) olarak da adlandırılan Ön Asya efsanelerindeki bu kuş, pek çok kaynaktan birlikte ele alındığı Batı'daki Eski Mısır kökenli phoenix ve İslâmî çevrelerdeki hümmâ / devlet kuşundan tamamen, Hint mitolojisindeki garuda ile Altay mitolojisindeki çift başlı kartaldan ise kısmen farklı özelliklere sahiptir (Erdem, 1991: 198).”

Acâyibü'l-Mahlûkât'ın Türkçe tercümesinde ve Tûsî'nin *Acâyibü'l-Mahlûkât*'ında Simurg ve Anka eş anlamlı olarak aynı varlık için kullanılmaktadır. İran mitolojisindeki Simurg, Arapçadaki Anka ve Hint mitolojisinde güneşin sembolü olan Garuda kuşu ile kaynaşmış; ilk Arap tarihçileri Simurg ile Anka'yı birlikte belli bir mitik kuş için kullanmıştır (Alpay Tekin, 2020: 307-308).

Gönül Alpay Tekin'in değerlendirmesine göre, yeni Farsçada “otuz kuş” anlamına gelen Simurg, orta Farsçadaki “sên murv” (sên kuşu)'nun fonetik dönüşümü sırasında yanlış bölünmeyle sî+murğ “otuz kuş” olmuştur (Alpay Tekin, 2020: 308-309). Yazar ayrıca Simurg'un “otuz kuş” olarak algılanmış olmasında başka kültürel ve dinî sebepler de bulunduğunu ifade eder. Buna göre Ferîdüddîn Attâr'ın *Mantıku't-Tayr*'ında Simurg'a ulaşan otuz kuşun öyküsü tasavvufi anlamının yanı sıra bu anlamla yakından ilgili kozmik bir olguyu da içermektedir. Anka'ya eşit bir kuş olan Simurg, “otuz kuş” anlamını aldığı ayın menzillerini meydana getiren otuz yıldızı da simgelemiş olabilir (Alpay Tekin, 2020: 309-316). İslam mitolojisinde güneş karakteristiklerine sahip olan kartal, gerçek bir kuş olmasına rağmen güneşi simgeleyen efsanevi varlık ise Anka yani Simurg'dur. Simurg bu yönüyle Batı'daki Phoenix ile de benzerdir (Alpay Tekin, 2020: 317).

Phoenix, Yunan mitolojisinde Europa'nın babası ya da erkek kardeşi olarak geçmekte, Yunancada Anka karşılığı olan Bennu, Mısır masallarında güneşi simgelemektedir. Herodotos, Anka'nın ülkesi olarak Arabistan'ı gösterir. İnanişâ göre bu kuş her beş yüzyılda bir görünür. Dört ayaklıdır ve ateşte yaşar. Anka ile ilgili bu tasavvurların kökeni Hindistan'a kadar inmektedir (Akalm, 1993: 129). Mısır efsanelerinde de yer alan Anka'nın üzerinde otuz çeşit kuşun rengi bulunur (Uraz, 1967: 116).

Abdülkadir İnan, *Simurg* efsanesinin bir motif olarak Türk edebiyatına İran edebiyatından geçtiğini kabul etmekle birlikte, İslam öncesi Türk kavimleri arasında bu efsanenin yaygın olduğunu; eski Türk masalındaki Tuğrul, Alp Kara Kuş vb. ku-

şun adı yerine İslam-İran edebiyatının Simurg'u sokmuş olabileceğini belirtir. Ayrıca Başkurt Türklerinin folklorunda iki başlı¹ bir kuş olarak tasvir edilen Semrük'ün bir başı insan başı gibi olup insan gibi konuşur. Mengü suyunu içerek ölümsüz olan Semrük, Kafdağı'nın tepesinde yaşar. Göllerde bulunan ejderhaları kapıp Kafdağı'na atar (İnan, 1953: 413). Bazı inanışlara göre “*Abıhayattan içmiş olan bu kuş ancak Zülkarneyn (İskender) ile görüşmüştür. Ölümlü varlık tasavvurunda ise sıklıkla “küllerinden doğmak” sözüne atıf yapıldığı görülür. Ölümü yaklaştığı vakit, güneş onun yuvasını yakar. O da tekrar bir yuva yapar, içine girer, bir daha çıkmaz, orada ölür, kalır. Kemikleri içinde bir solucan bulunur, ondan yeniden bir Anka kuşu türer (Uraz, 1967: 117).*”

Der Beyân-ı Ahvâl-i Sîmurg-ı 'Ankâ

Der Beyân-ı Ahvâl-i Sîmurg-ı 'Ankâ başlığını taşıyan kısa bir metin Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları koleksiyonunda 927/11 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Söz konusu metnin içinde bulunduğu el yazması mecmuada din, ahlak, tasavvuf ve tarih konularıyla alakalı çok sayıda başka metin de mevcuttur. Mecmua niteliğindeki bu yazmanın ölçüsü 194x134-150x77 mm. olup tamamı 242 varaktır. Aharlı kâğıda nestalik yazı türü ile yazılan *Der Beyân-ı Ahvâl-i Sîmurg-ı 'Ankâ* başlıklı metin söz konusu mecmuanın 65a-66a varakları arasında kayıtlıdır. Her sayfada 21 satır bulunmaktadır.

Simurg'un ortaya çıkışı, kayboluşu ve vasıflarını bildiren metnin sonunda '*Acâyibü'l-Mahlûkat*'tan tercüme olduğu kayıtlıdır. Metinde Simurg (Anka) ile ilgili üç rivayet bulunmakta olup rivayet kaynakları da belirtilmiştir. Simurg ile ilgili rivayetler Harîrî'nin² *Makâmât*'ının bir şerhinden ve İmâm Zemahşerî'nin³ *Rebî'ü'l-Ebrâr*'ının kuşlar ile ilgili bahsindeki İbn Abbâs⁴ nakillerinden oluşmaktadır.

Metnin Değerlendirilmesi

Metnin başında Simurg için “Sîmurg-ı Ankâ” adlandırması yapılmış, rivayetler sunulurken bu kuştan Anka olarak bahsedilmiştir. Bilindiği gibi Simurg adı İslamiyet'ten sonra Arapların Anka kuşuyla bütünleşerek özellikle Arapça eserlerde Simurg-ı Anka şeklinde kullanılmıştır.

¹ Türk mitik tasavvurlarında önemli bir yer tutan kartalın İranlıların Simurg'u ile benzer özelliklere sahip olduğu bilinmektedir. Başkurt Türklerince çift başlı kuş olarak tasvir edilen Semrük (Simurg) Türk kültüründeki çift başlı kartalı akla getirmektedir.

² “*Ebü Muhammed Kâsım b. Alî b. Muhammed el-Harîrî (ö. 516/1122). Makâmât yazarı ve dil âlimi (Kılıç, 1997: 191).*”

³ “*Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârîzî ez-Zemahşerî (ö. 538/1144). el-Keşşâf adlı tefsiri yanında Arap dili ve edebiyatına dair çalışmaları ile tanınan çok yönlü Mu'tezile âlimi (Öztürk, Mertoğlu, 2013: 235).*”

⁴ “*Ebü'l-Abbâs Abdullâh b. el-Abbâs b. Abdilmuttalib el-Kureşî (ö. 68/687-88). Hz. Peygamber'in amcasının oğlu, tefsir ve fıkıh ilimlerinde otorite kabul edilen ve çok hadis rivayet edenler arasında yer alan sahâbî (Çakan, Eroğlu, 1988: 76).*”

Metindeki ilk rivayete göre oldukça iri cüsseli olan Anka diğer bütün kuşlardan büyüktür. Hatta o kadar büyüktür ki bir fili bile fareyi kapar gibi kapıp götürebilmektedir. Bu kuş eski zamanlarda halk arasında görünür iken sonraları gözden kaybolmuştur. Başlangıçta zararsız olan Anka, halka çeşitli eziyetler yapmaya başlayınca cezalandırılmıştır.

Bir gün bir düğün alayı giderken Anka süzülüp gelini kaparak götürmüştür. Hanzala b. Safvân aleyhisselam, Allah'a niyazda bulunur. Allah, duasını kabul eder. Anka'yı ekvatorun altında Büyük Okyanus adalarından birine gönderir. Bu adaya insanoğlu asla ayak basamamıştır. Anka bu adada vahşi hayvanlarla barışık olarak yaşar. Adadaki vahşi hayvanlar Anka'nın itaatinde olup avlarını önce ona sunar. Anka karnını doyurduktan sonra av etlerinin kalanını avı getiren hayvanlara verir.

Bu rivayette kendisinden bahsedilen Hanzala b. Safvân hakkında *Kur'an-ı Kerim*, hadis mecmuaları ve ilk iki asırda yazılmış İslami kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Onunla ilgili rivayetlerin IX. yüzyıldan sonra oluşmaya başladığı anlaşılmaktadır. Hanzala b. Safvân'dan ilk defa söz eden kaynaklardan *Mürücu'z-Zehab*'de onun Hz. İsmail'in soyundan geldiği, Ashabü'r-ress'e peygamber olarak gönderildiği, fakat onlar tarafından öldürüldüğü belirtilmiştir. Daha sonra kaleme alınan tefsirlerin Ashabü'r-ress'ten bahseden âyetlere dair bölümleriyle diğer ilgili kaynaklarda Hanzala b. Safvân'ın Hz. İsa ile Hz. Muhammed arasındaki fetret döneminde yaşamış tevhid inancına bağlı salih bir kişi veya Semûd kavminin devamı olan Ashabü'r-ress'in peygamberi olduğu yolunda bilgiler yer almaktadır (Çağrı, 1997: 53).

Rivayette Simurg'tan olumsuz bir varlık olarak bahsedilmektedir. Oysa Fars edebiyatında birçok efsanenin temel karakteri olan bu kuş, ünlü İranlı kahraman Zâl'ı yaşadığı dağda bulmuş, onu beslemiş ve büyümüştür. Hatta ayrılacakları zaman Simurg bir tüyünü Zâl'a vererek ihtiyaç duyduğunda tüyü ateşe atarak kendisini çağırabileceğini söylemiştir. Zâl'ın oğlu Rüstem'in zorlu doğumunda yardımcı olan Simurg; ağır yaralanan Rüstem ve atı Rahş'ı da iyileştirmiştir (Firdevsî, 2020: 21-22). Simurg'un bu olumlu tasarımı Türk halk anlatılarında da karşımıza çıkmaktadır. *Zümrüdüanka Kuşu* ve başka adlarla bilinen Türk masal çeşitlemelerinde (Aa Th: 301, TTV: 72) kahraman yer altında, suyun başını tutan ejderhayı öldürerek ülkeyi suya kavuşturur ve Zümrüdüanka kuşunun yavrularını yilandan kurtarır. Zümrüdüanka bunun karşılığında kahramanı yeryüzüne çıkarır, aynı zamanda iyileştirir. Kuş uçarken önceden verdiği etleri kahramandan ister. Kahraman, et yetmeyince budunu kesip verir; kuş, insan eti olduğunu anlar. Kahramanı sırtından indirince yürümesini söyler, kahraman topallar. Bunun üzerine ağzından çıkardığı eti buda yapıştırır, kahraman iyileşir ve yürür. Hatta bu masal Türk sözlü kültüründe *Yusuf ile Züleyha* hikâyesiyle uyumlu yeni bir çeşitleme olarak da ortaya çıkmıştır (bk. Daşdemir, 2013). İslam kültüründen az müteessir olan Kırgız Türklerinin *Er Töştük* destanında bir epizot olan *Alp Kara Kuş* masalı Simurg'un Türk kültüründeki karşılığıdır. Söz

konusu masalda Er Töştük, Alp Kara Kuş'un yavrularını yiyen ejderi öldürürken kuş da Er Töştük'e çeşitli iyilikler yapar. *Kögütey* destanında bu kuş Kaan Kerede adıyla sunulur. Yakut destanlarında Harday adını alan kuş bu kez şeytani bir varlık olarak tasvir edilir (İnan, 1953: 413-415).

El yazma metindeki ikinci rivayet Harîrî'nin *Makâmât*'ının şerhinde zikredilmiştir. Buna göre Ress halkının olduğu yerde başı göklere ermiş bir dağ bulunmaktadır. Metinde "Demh" şeklinde okunabilecek olan bu dağ türlü kuşların yaşadığı bir yer olarak tasvir edilmiştir.

Rivayette bahsedilen Ress halkı hakkında bazı kısıtlı bilgiler vardır. Buna göre "*Kur'an*'da iki âyette⁵ *Ashâbü'r-ress*'in *Nuh*, *Âd* ve *Semûd* kavimleriyle birlikte peygamberlerini yalanladıkları ve bu yüzden helâk edildikleri belirtilmekte, bunun dışında bir bilgi verilmemektedir. Bununla birlikte, gerek "res" kelimesinin mânası gerekse *Ashâbü'r-ress*'in kimler olduğu, nerede ve ne zaman yaşadıkları konusunda tefsir kitaplarında birçok rivayet mevcuttur. Buna göre, Arapça'da "kuyu, örülmemiş kuyu, çukur, maden ocağı" gibi anlamlara gelen *res*, *Yemâme*'de *Felc de* denilen bir kasabanın, bir vadinin veya bir kuyunun adıdır (Harman, 1991: 469)."

Ress halkının yaşadığı yerdeki Demh adlı hayali dağda bulunan Anka; rivayete göre iri cüsseli, boynu uzun, yüzü insan yüzüne, her bir uzvu bir hayvaninkine benzeyen varlıktır. Hatta "*boynu halka hâlinde beyaz tüylerle çevrilmiş olduğu için Anka denilmiştir* (Uraz, 1967: 116)." Geleneksel tasavvurlarda Anka'nın yüzü insan yüzüne benzetilmektedir. Örneğin Başkurt Türklerinin folklorunda iki başlı bir kuş olarak tasvir edilen Semrük'ün bir başı insan başı gibi olup insan dilince konuşmaktadır (İnan, 1953: 413).

Yılda bir kere Demh Dağı'na giden Anka, dağdaki kuşlardan istediğini alıp götürmektedir. Her yıl hakkını almaya gelen zorba karakterli Anka, *Zümriüanka Kuşu* masalındaki canavar ve *Kitab-ı Dedem Korkut*'taki Tepegöz gibidir. Bir keresinde yine dağa geldiğinde istediği gibi bir av bulamayan Anka, aşağıya inerek bir oğlan çocuğunu kapar ve götürür. Sonra tekrar gelir, bu kez bir kız çocuğunu kapıp götürür. Ress halkı, peygamberleri olan Hanzala b. Safvân'a Anka'yı şikâyet ederler. Bunu duyan Hanzala b. Safvân aleyhisselam, Anka'ya beddua eyler. Derhal Anka'ya yıldırım isabet eder. Böylece Anka yanarak helak olur. Bu takdim, Simurg'un yanarak öldüğüne dair geleneksel inanişaya da uygundur.

Metindeki üçüncü ve son rivayet İmam Zemaşerî'nin *Rebî'ü'l-Ebrâr* adlı kitabının sonunda "tayr" (kuş) bâbında İbn Abbas'tan nakledilmiştir. Buna göre Musa Peygamber zamanında bir kuş yaratılmıştır. Adı Anka olan bu kuşun her tarafında dörder kanadı vardır ve yüzü de insan yüzüne benzemektedir. Bu rivayette diğerlerinden farklı olarak Allah'ın bir kuş daha yaratarak Anka'ya eş olarak vermesidir. Rivayette Allah tarafından vahiy yoluyla Musa Peygamber'e bu iki kuşla ilgili

⁵ *Kur'an*: 25/38, 50/12.

bilgiler verildiği kayıtlıdır. Buna göre Allah'ın yarattığı bu acayip kuşların rızık ve nafakaları Beytül-Mukaddes etrafındaki vahşi hayvanlardan tayin edilmiştir. Yalnızca Musa Peygamber'e mahsus olarak evcilleştirilen bu kuşların İsrailoğullarının erdemlerinden olduğu bildirilmiştir.

Bir süre sonra bu acayip kuşlar çoğalır. Musa Peygamber vefat ettiğinde Necid ve Hicaz etrafına çekilen kuşlar çocuklara musallat olmaya başlar. Rivayete göre bu durumdan rahatsız olan insanlar Hz. Muhammed ve Hz. İsa arasında yaşamış olan Halid b. Sinan'a Anka'dan şikâyet ederler. O da el açarak Allah'a niyazda bulunur. Böylelikle Anka'nın nesli sonsuza kadar kesilmiş olur. Yalnızca adı kalır.

Bu rivayete kendisinden bahsedilen Halid b. Sinan hakkındaki menkıbelerden birine göre Halid; Necid, Hicaz, Hayber gibi bölgelerden birinde gündüzleri yoğun duman çıkarıp geceleri uzak mesafeleri aydınlatacak kadar güçlü ışık veren, "nârü'l-harreteyn" adlı bir ateşe tapmaya başlayan kavmini tevhid inancına çağırmıştır. Bu gibi menkıbeleri nakleden kaynakların bir kısmı, Halid b. Sinan'ın Hz. Muhammed'den veya Hz. İsa'dan önce Araplara gönderilmiş bir peygamber olduğunu kabul eder (Önkal, 1997: 288).

Rivayetlerde olumsuz bir varlık olarak tasvir edilen Anka'nın özellikle çocuklara musallat olduğu ile ilgili bilgiler verilmiştir. Mitik tasavvurda lohusa ve çocuklara musallat olduğuna inanılan çeşitli varlıklar yer almaktadır. Bu varlıkların Türk kültüründeki karşılığı alkarısı tasarımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Rivayetlerde Anka'nın çocuklar dışında düğün alayından bir gelini kapıp götürdüğüne dair bilgiler mitik tasavvurda doğurganlık düşmanı yaratıkları akla getirmektedir. Anka'nın zarar verdiği insan toplulukları ve bu toplulukları Anka'dan kurtaran kişiler hakkında kaynaklarda yeterince bilgi bulunmamaktadır. Kurtarıcı olarak bahsedilen Hanzala b. Safvân ve Halid b. Sinan, kaynaklarda zayıf rivayetlere göre peygamber ya da veli olarak nitelendirilmektedir. Anka'nın yaratılması ve keyfiyetinin Musa Peygamber'e vahiy yoluyla bildirilmesine dair *Der Beyân-ı Ahvâl-i Simurg-ı 'Ankâ* başlıklı metindeki rivayetler ve benzer atıflar anlatıların ortak hafızada kutsiyet kazanmasını destekler niteliktedir.

İslam geleneğinde çoğunlukla Simurg (Anka) ile ilgili anlatılar *Kur'an*'da⁶ kuş dili bildiği ifade edilen Süleyman Peygamber etrafında kurgulanmıştır. Söz konusu anlatılarda Simurg'un benzer şekilde olumsuz bir varlık olarak takdim edildiği görülmektedir (bk. Daşdemir, 2017: 324-325).

Sonuç

Kozmik bir varlık olarak kurgulanan ve güneşi simgeleyen Simurg, kökleri eski Farsçaya kadar giden ve değişik kültürlerde çeşitlemeleri olan mitik kuşun adıdır. İslamiyet'ten sonra Arapların Anka kuşu ile birlikte anılan ve bu yazıya konu

⁶ *Kur'an*: 27/16.

olan kısa metinde Simurg-ı Anka şeklinde adlandırılan mitik varlıkla ilgili tasavvurlar başlangıçta olumlu iken İslam geleneğinde çoğunlukla olumsuz tasavvurlarla takdim edilmeye başlanmıştır. Kafdağı'nda yaşayan, olağanüstü özelliklere sahip Simurg; kibir ve tamahkârlığın esiri olarak diğer varlıklara zarar vermeye başladığında Allah tarafından cezalandırılarak yok edilmiştir. *Der Beyân-ı Ahvâl-i Simurg-ı 'Ankâ* başlıklı metinde yer alan üç rivayet Simurg'un ortaya çıkışı, vasıfları ve Allah tarafından cezalandırılmasını konu almaktadır. Simurg kimi inanışlara göre sonsuza dek ortadan kaldırılmış, kimilerine göre insanlara zarar veremeyeceği bir yere sürgün edilmiştir. Cezalandırmalar Hz. Süleyman, Hz. Musa gibi peygamberler ya da bazı dinî kişilikler aracılığıyla yapılmıştır. Simurg ile ilgili anlatılarda dinî motiflerin sıklıkla kullanılması söz konusu rivayetlere kutsiyet kazandırmak amacına hizmet etmektedir. Bu sayede rivayetlerin ortak hafızadaki kalıcılığı sağlanmış olacaktır. Türk kültüründe başta kartal olmak üzere mitik kuş tasavvuru bağlamında üretilen varlıklarla benzer özelliklere sahip olan Simurg, İslamiyet'ten sonra Oğuz Türklerince Zümrüdüanka kuşu adıyla masallarda varlığını sürdürmüştür.

Kaynakça

Akalın, L. Sami. (1993). *Türk Folklorunda Kuşlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Alpay Tekin, Gönül. (2020). *Sîmurg'un Kanadı (Mitoloji ve Edebiyat Makaleleri)*. Ed. Selim Sırrı Kuru, Sibel Kocaer, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Çağrı, Mustafa. (1997). "Hanzale b. Safvân er-Ressî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 16, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 53.

Çakan, İsmail Lütfi; Muhammed Eroğlu. (1988). "Abdullah b. Abbas b. Abdülmuttalib". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 1, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 76-79.

Daşdemir, Özkan. (2013). "Yeniden-Yazılmış Bir Yusuf ile Züleyha Hikâyesi Üzerinde Metinlerarası Bir Okuma". *Turkish Studies*. 8/9, s. 1009-1018.

Daşdemir, Özkan. (2017). "Davutoğlu Süleyman Hikâyesinde Kuşların Menşei ile İlgili Açıklayıcı Bilgiler". *Kuş Dili (Dilde, Edebiyatta ve Sanatta Kuşlar)*. Haz. Emine Gürsoy Naskali, Ayşe Şeker, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Der Beyân-ı Ahvâl-i Simurg-ı 'Ankâ. Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, 927/11, 65a-66a.

Erdem, Sargon. (1991). "Anka". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 3, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 198-200.

Firdevsî. (2020). *Zaloğlu Rüstem*. Çev. Nimet Yıldırım. İstanbul: Kapı Yayınları.

Harman, Ömer Faruk. (1991). “Ashâbü’r-Res”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 3, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 469.

İnan, Abdülkadir. (1953). “Türk Folklorunda Simurg ve Garuda”. *Türk Dili*. C. II, S. 19, s. 413-415.

Kılıç, Hulusi. (1997). “Harîrî”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 16, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 191-192.

Önkâl, Ahmet. (1997). “Hâlid b. Sinân”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 15, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 288.

Öztürk, Mustafa; M. Suat Mertoğlu. (2013). “Zemahşerî”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 44, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 235-238.

Uraz, Murat. (1967). *Türk Mitolojisi*. İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası.

Metin

[65a] *Der Beyân-ı Ahvâl-i Simurg-ı ‘Ankâ*. Simurg-ı ‘Ankâ ma’rûf kuşdur ki cüssesi cemî’ kuşlardan büyükdür. Hattâ fâreyi kapdığı gibi fili kapup götürür. Zamân-ı kadimde halk ortasında idi. Ba’de halk bundan eziyyet ve cefâ görmege başladılar. Tâ ki bir gün bir kızı bir nice kimse bir yere götürüp giderler idi, ‘Ankâ süzilüp halkuñ içinden gelini kapup gitdükde Hanzala bin Safvân ‘aleyhisselâm, Hakk’a niyâz eyledi. Pes Cenâb-ı Hak, ‘Ankâ’yı hatt-ı istivâ⁷ altında Bahr-i Muhît cezîrelerinden birine gönderdi ki aña aslâ âdem varmaz. Pes ol cezîrede olan câmûs ve gergedân gibi sibâ⁸ ile olup ve aslâ anlara ta’arruz eylemez. Bil ki cümlesi taht-ı itâ’atinde olup eyledükleri şikârı ‘Ankâ’ya getirürler, ol da bir mikdârını yiyüp bakıyyesini şikârın getüren hayvânlar yer. Mu’arreb Kur’ân-ı [65b] ‘azîmüştân sâhibi Şeyh Ebû’l Makâmât-ı Harîrî şerhinde zikredüp der ki ehl-i Ress’uñ oldukları yerde Demh derler başı göge ermiş bir dağ var idi ki dürlü dürlü kuşlar ile ol dağ mâl-â-mâl idi ve ‘Ankâ dedükleri ‘azîmü’l-cüsse kuş ki boynı uzun, yüzi insân yüzine müşâbih olup vesâ’ir ‘uzvınuñ her bir mahalli bir hayvâna beñzer idi. Pes ‘Ankâ senede bir kerre ol yüksek dağa gelüp kuşlardan istediğini şikâr ederdî. Bir sene⁹ eski âdeti üzere ol dağa gelmiş idi lâkin dağda murâdı üzere şikâr bulmadığından aşâğa nüzûl edüp bir oğlançığı kapup götürdi. Ba’de yine gelüp bir kız da kapdukda Ress halkı, peygamberleri olan Hanzala bin Safvân ‘aleyhisselâma, ‘Ankâ’nuñ dest-dirâzluğundan¹⁰ şikâyet eylediler. Pes Hanzala bin Safvân ‘aleyhisselâm, ‘Ankâ’ya

⁷ Hatt-ı istivâ: Kuzey ve güney kutuplarına aynı uzaklıkta bulunan ve yer küresini ikiye böldüğü farzedilen en büyük enlem dairesi, ekvator.

⁸ Yırtıcı hayvanlar.

⁹ “bir sene” ifadesi iki kez yazılmış.

¹⁰ Dest-dirâz: El uzatan.

bed-du'â eyledükde 'Ankâ'ya sâ'ika¹¹ isâbet eylemekle yanup helâk oldu. Keşşâf sâhibi İmâm Zemahşerî, Rebi'ü'l-Ebrâr ismiyle müsemma olan kitâbının âhîrinde tayr bâbında İbn 'Abbâs radiyallâh hazretlerinden nakleder ki Mûsâ 'aleyhisselâm zamânında Hak te'âlâ bir kuş halkeyledi. İsmi 'Ankâ idi ve bu kuşun her tarafında dört kanadı olup yüzi insân yüzine müşâbih idi. Ba'de bir kuş gibi bir eş dahı halkeyledi. Ba'de Mûsâ 'aleyhisselâma bu tarîk ile vahyoldı ki: "İki 'acayib kuş halkeyledüm ve anların rızık ve nafakaların Beytü'l-Mukaddes etrâfında vahşîlerden ta'yîn edüp anları saña me'nûs¹² eylemekle ol iki kuşu Benî İsrâ'îl'ün fezâ'ilünden eyledüm!" Pes ol iki kuşlar tevellüd ve tenâsül ederek çoğaldılar. Ba'de Mûsâ 'aleyhisselâm^[66a] âhirete intikâl eyledükde ol kuşlar Necid ve Hicâz etrâfına çekilüp gitdiler ve gitdükçe sıbyâna ta'arruz etmekle Resûl-i Ekrem sallallâhu 'aleyhivesellem ile 'Îsâ 'aleyhisselâm ortasında olan Hâlid bin Sinân'a 'Ankâ'dan şikâyet edüp ol dahı Cenâb-ı Hakk'a niyâz eyledükde 'Ankâ'nun nesli bi'l-küllîye münkariz olup 'âlemden vücûdı gidüp isminden gayrı bir şey kalmadı. Allahu a'lem. Min tercüme-i 'Acâyibü'l-Mahlûkat.

---

¹¹ Yıldırım.

¹² İnsana alışık olan, vahşi olmayan, alışmış, alışık.